

TÜRKİYE SELÇUKLULARI ZAMANINDA DENİZCİLİK FAALİYETLERİ VE DENİZ TİCARİ ANTLAŞMALARI

Adnan AKGÜN*

Öz

Dünya coğrafyasında, ülkelerin coğrafi yapıları ve stratejik konumlarına göre şekillenen “Denizcilik Faaliyetleri”, bir kısım eski medeniyetler tarafından öteden beri sürdürülegelmıştır. Aslında denizci devlet olmayı veya olabilmeyi sağlayan en önemli faktör, ülkenin denize göre konumu veya denize olan mahkûmiyetidir. Anadolu da binlerce yıllık tarihi boyunca üzerinde kurulan çok sayıdaki medeniyete denizci olma imkânı sağlayan önemli bir kara parçası olagelmıştır. Oğuz Türklerinin Orta Asya’dan Anadolu’ya göç etmeleri ile birlikte Türkler denizlerle ilk kez tanışarak açık denizlere doğru yelken açmaya ve karşlarına çıkan bu uçsuz bucaksız mavi suların gizemli dünyasını keşfetmeye başlamışlardır. Böylece köklü bir tarihî miras ve geleneğe sahip Türk denizciliği de ilk filizlerini vermeye başlamıştır. Bu çalışmada Türkiye Selçuklularının Anadolu’ya gelmelerinden sonra denizlere hâkim olma çabalarına, karasal bölgelerden gelmelerinden dolayı denizlerde tecrübesiz olan Türklerin nasıl Avrupa devletleriyle mücadele edebilecek seviyeye geldiklerine değineceğiz.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, Denizcilik Faaliyetleri, Ticari Antlaşmalar.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, akgunadnan9@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2453-0180.

Maritime Activities and Commercial Agreements in Turkey Seljuks Period

Abstract

"Maritime Activities", which are shaped according to the geographical structures and strategic locations of the countries in the world geography, have been maintained by some ancient civilizations for a long time. In fact, the most important factor in becoming or being a maritime state is the country's position to the sea or its obligation to the sea. Throughout its thousands of years of history, Anatolia has been an important piece of land that provides the opportunity to be a seafarer to many civilizations established on it. With the migration of the Oghuz Turks from Central Asia to Anatolia, the Turks started to sail towards the open seas by meeting the seas for the first time and to discover the mysterious world of these endless blue waters that they encountered. Thus, Turkish Maritime, which has a deep-rooted historical heritage and tradition, has gradually started to form. In this study, after their arrival in Turkey Anatolian Seljuks will discuss their efforts to dominate the seas. We will talk about how the Turks, who are inexperienced in the seas because they come from the terrestrial regions, have reached the level that they can fight against European states.

Keywords: Turkey Seljuk State, Maritime Activities, Commercial Agreements.

Giriş

İlk olarak Ebu'l-Kâsım (1086-1092) zamanında Türkler Marmara kıyılarında bir tersane inşa etmişlerdir. Türkiye Selçukluları Haçlı Seferlerinden dolayı kaybettikleri toprakları geri aldıktan sonra bu toprakları genişletmek için yayılma politikası izlemiş ve sınırlarını denizlere kadar ulaştırmışlardır. Fakat buralarda barınmanın güçlüğünden dolayı Türkiye Selçuklu Devleti de halkını güven içinde yaşatmak, iaşe ve ham maddeleri temin etmek için denizcilik politikasına önem vermek zorunda kalmıştır. Türkiye Selçuklularının sahillere ulaşması ve liman şehirlerini ele geçirmelerinden sonra buralarda tersaneler inşa ederek gemiler yapmışlar ve Anadolu'nun güvenliğini denizlerden de sağlamaya çalışmışlardır.

Türkiye Selçuklularının yıkılmasının ardından Türk denizcilik faaliyetleri Anadolu Beylikleri ile doruk noktasına ulaşmıştır. Özellikle Anadolu'nun batısında kurulan Aydın, Menteşe, Saruhan ve Karesi beylikleri Bizans ve Latinlere karşı yapmış oldukları başarılı akınlar adı geçen beyliklerin gazi kimliği kazanmalarında önemli bir etken olmuştur.

I. Türkiye Selçuklularının Deniz Seferleri ve Fetihleri

Bilinen ilk büyük Türk denizcisi unvanına sahip olan Çaka Bey, İzmir'i ele geçirmiş ve burada kurduğu donanma ile Bizans Devleti'ne karşı başarılı deniz savaşları yapmış, kendisine hedef olarak Bizans tahtını seçmiş ve hatta İmparator sanını almak suretiyle Bizans tahtı için hazırlıklar yapmaya başlamıştır. Çaka Bey 19 Mayıs 1090 tarihinde, Koyun Adaları yakınlarında Bizans'a karşı ilk açık deniz muharebesini kazanmış ve böylelikle daha büyük bir şöhret kazanarak pek daha ehemmiyetli bir kuvvet hâline gelmiştir (Daş, 2009, s. 52). Çaka Bey, açık denizlere çıkan ilk Türk donanmasını kurmuştur (Merçil, 2014, s. 21). Daha evvel Bey İzmir'in yanı sıra Çanakkale ve Marmara sahillerine de kısmi hâkimiyet kurmuştur (Tezel, 1973, s. 6). Fakat onun kayınpederi ve müttefiki I. Kılıç Arslan tarafından öldürülmesi Türk denizcilik tarihi için talihsiz bir hadise olmuştur (Anna Komnena, 1996, s. 269).

Türkiye Selçuklularında denizlerde etkin olma girişimleri Türkiye Selçuklularının ilk devirlerinde İznik valiliği yapmış olan Ebu'l-Kâsım dönemlerine dayanmaktadır. Ebu'l-Kâsım bu çabasına bir tersane inşası ile başlamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin coğrafi yapısına bakıldığı zaman

bir kara devleti hüviyetindedir. Türkiye Selçukluları denizleri, yeni şehirler fethetmek ve daha önce denizlere kıyısı olan veya denizlere yakın olan yerleri korumak maksadıyla kullanmışlardır. Türkiye Selçuklularının denizcilik faaliyetleri genel olarak kısıtlı bir alan ile sınırlı kalmıştır. Bundan dolayı Türkiye Selçukluları denizleri daha çok ticari bir saha olarak görmüşler, dış politikalarını da buna göre yeniden şekillendirmişlerdir. Türkiye Selçuklularının fetih girişimlerine bakıldığı zaman asıl amacın limanlara ulaşmak olduğu görülür. Bunun yanı sıra deniz aşırı ülkelerle yapılan ticarete özel bir önem vererek bunu ikili antlaşmalarla garanti altına almışlardır.

Ayrıca Türkiye Selçukluları tarafından Karadeniz'in yanı sıra Akdeniz'de özellikle Antalya ve Alanya sahillerinde de Venedik ve Cenovalılara karşı üstünlük kurulmuş ve Kıbrıs Krallığı da dâhil bu devletlerle iki tarafın da menfaatlerine olacak şekilde ticari antlaşmalar imzalanarak devletlerarası ekonomi canlı tutulmuştur.

A. İzzeddin Keykâvus Döneminde Liman Şehirlerinin Fethi ve Denizcilik Faaliyetleri

1071 Malazgirt zaferinin ardından Anadolu içlerine doğru başlayacak olan Türk akınlarının sonucunda başta Karadeniz'deki bazı kıyı şehirleri olmak üzere Sinop şehri Türk beyleri tarafından fethedilmiştir. Türklerin asıl amacı Anadolu'da Türk birliğini tesis etmek olmuştur. Türkiye Selçukluları Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde bu amaçlarına ulaştıktan sonra, ülkeye kuzeyden gelebilecek tehditlerden korumak amacıyla bu tarafa yönelmişlerdir. Sultan 1. İzzeddin Keykâvus devrinde ticari önemi yüksek olan Sinop ele geçirilerek bu amaçlarını gerçekleştirmişler ve bu sayede devlet bugün hâlâ mevcut olan doğal sınırlarına da kavuşturulmuştur.

1. Sinop'un fethi (1214)

1. İzzeddin Keykâvus, devletin menfaatlerini her şeyin önünde tutmayı şiar edinmiş çok önemli bir devlet adamı olarak bilinir. Babasının ölümüne sebep olan İznik Rumlarının üzerine giderek babasının intikamını alması beklenirken, o tam tersini yaparak Laskaris ile bir barış antlaşması imzalamıştır.

1. İzzeddin Keykâvus'un denizcilikte etkin olan devletlerle antlaşmaların amacı devleti bir kara devleti kimliğinden uzaklaştırarak denizlerde de önemli bir devlet konumuna getirmek, ticaret yollarının kontrolünü ve emniyetini sağlamaktır. Çünkü o dönem İznik Rum Devleti; Adalar Denizi, Batı Karadeniz ve Marmara bölgelerinin önemli bir kısmını elinde tutmuş, Kuzey-Batı Anadolu'da Türkiye Selçukluları Devleti'nin karşısında ciddi bir engel oluşturmuştur. Komnenos hanedanından I. Alexios (1081-1118) ve kardeşi David de Orta ve Doğu Karadeniz'in sahil şeridini ele geçirmiş ve Sivas ticaret yollarını kontrolü altına almışlardır. Üstelik Antalya gibi stratejik bir yer de elden çıkmıştır. Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220) bu çemberi kırmak için girişimlere başlamıştır. Nitekim düşmanları arasında çok stratejik mevkide bulunan ve dönemin en zayıf deniz devletlerinden biri olan Sinop'u gözüne kestirmiştir (Turan, 2014, s.101).

Sinop bu dönemde, Kir Aleksi'nin (I. Alexios) hâkimiyeti altındadır. Kir Aleksi, Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un kardeşiyle olan mücadelesini fırsat bilerek Türkiye Selçuklularına ödemekte olduğu vergiyi kesmiştir. Buna ek olarak Kir Aleksi'nin hudutlarda dolaştığı, Selçuklu topraklarına tecavüzde bulunduğu, Rumlar tarafından çeteler kurularak Türk köylerine baskınların yapıldığı, Türk halkının mahsulleri ve sürülerinin yağma edilerek, evlerinin yakıldığı gibi olaylar sınır muhafızları tarafından bir mektupla Sultan'a bildirilmiştir. Üstelik bu gelişmeler, Sultan'ın sefer hazırlıklarının öğrenilmesinden sonra daha da şiddetli bir hâl almıştır (Ülkütaşır, 1971, s.815). Sultan İzzeddin Keykâvus bu mektubu alır almaz meclisi toplamış ve durum değerlendirmesi yaptıktan sonra Sinop'un fethi için harekete geçilmesine karar vermiştir. Sinop ve çevresi hakkında malumat sahibi olan kişilerden bölgenin coğrafyası ile ilgili bilgiler alınmış ve savaş stratejisi, şehrin denizden ve karadan kuşatılarak çevresiyle irtibatının kesilmesi ve halkın açlık ve susuzluğa mahkûm edilerek teslim alınması üzerine plan yapılmıştır. Selçuklu ordusu Sinop'a doğru yola çıkmışken, önden şehir hakkında ve I. Alexios'un durumu ile ilgili bilgiler almak üzere casuslar gönderilmiştir. I. Alexios'un ormanda av partisi düzenlediği haberini alan Selçuklu casusları derhâl Sultan'a iletmişlerdir. Hemen bir öncü kuvvet oluşturulmuş ve I. Alexios bir baskın sonucu yakalanarak esir alınmıştır. I. Alexios, I. İzzeddin Keykâvus'un karşısına getirilmiş ve Sultan, esir I.

Alexios'a bir şey yapmayacağını ve canını bağışlayacağını söylemiştir (Koca, 1997, s.30).

Ordu Sinop'un önüne vardığında kale karadan çepeçevre kuşatılmış fakat deniz tarafından dışarı ile irtibat kesilmemiştir. Bundan dolayı kale deniz yolu vasıtasıyla yardım almaya devam etmiştir. Bu durum üzerine, Behram Trablusî adlı bir komutan görevlendirilmiş ve Behram Trablusî bin kadar askerle sahile giderek yardım getiren gemileri yakmış ve şehrin denizle irtibatını kesmiştir (Koca, 2016, s.31). Bundan sonra kaledeki müdafiler ve Selçuklu ordusu arasında psikolojik bir harp başlamıştır. Sultan, I. Alexios'tan kaledeki direnişini kırmak için yararlanmayı düşünmüş ve evvela I. Alexios'un adamlarından biriyle kale müdafilerine adam göndererek teslim olmalarını teklif etmiştir. Fakat müdafiler bu isteği reddetmişler ve I. Alexios'un kendileri için çok önem arz etmediğini ve yerine geçebilecek oğulları olduğunu söylemişlerdir (İbn Bibi, 1996, 171; Müneccimbaşı, 2001, s. 48; Ülkütaşır, 1971, s. 816; Koca, 2016, s. 32;).

I. Alexios'a kalenin karşısında yer alan bir alanda işkence yapılmaya başlanarak şehirdekilerin maneviyatının kırılması amaçlanmıştır. Müdafiler buna her ne kadar aldırış etmemiş olsalar da gerek İmparator'un çılgınlıkları gerekse kaledeki erzak malzemelerinin (hububat, bakliyat, sebze vb.) azalmış olmasından ötürü daha fazla dayanamayacaklarını anlamışlardır. Sultana haber göndererek İmparator'un serbest kalması karşılığında ve kendilerine aman verilmesi koşuluyla teslim olabileceklerini bildirmişlerdir. Kale 3 Ekim 1214 tarihinde Türkiye Selçuklularına teslim edilmiştir. Yapılan antlaşmaya göre İmparator serbest kalacak, Sinop ve çevresi dışındaki tüm Canik ülkesi Alexios ve çocuklarına bırakılacaktır. İmparator her yıl Sultan'a 10 bin altın, 5 bin at, 2 bin sığır, 10 bin baş koyun ve 50 yük çeşitli hediye vergi olarak göndereceğini taahhüt etmiş, gerektiğinde Selçuklu ordusuna da asker göndermeyi kabul etmiştir. Bu şekilde Sinop fethedilmiş ve Sultan ordusuyla Sivas'a geri dönmüştür (İbn Bibi, 1996, s. 172; Koca, 2016, s. 32; Müneccimbaşı, 2001, s. 49).

Sinop'un alınması Türkiye Selçuklu Devleti için ticari bakımdan çok önemli olmuştur. Bölgenin ticaret merkezi olan şehrin ekonomisinin güçlendirilmesi amacıyla Sultan tarafından bir ferman yayımlanmış, memleketin her tarafından zengin kişilerin seçilmesi ve Sinop'a

nakillerinin sağlanması emredilmiş, şehre gelmek isteyip mallarını satmakta güçlük çekenlere devlet desteği sağlanmıştır.

Sinop'un fethiyle birlikte İznik İmparatorluğu'nun Karadeniz'de yayılması engellenmiş ve Trabzon Rumları kontrol altına alınmıştır. Karadeniz'in tüm ekonomik denetimi de Türkiye Selçuklularına geçmiştir. Ayrıca şehirde bir tersane inşasına başlanmış ve bu da ilerde Alâeddin Keykubad'ın Suğdak'ı fethetmesine önemli zemin hazırlamıştır.

2. Antalya'nın fethi (1216)

Sinop gibi önemli bir ticaret merkezinin alınmasının ardından Sultan, Konya'ya döner dönmez hemen meclisini toplamış ve Antalya seferinin hazırlıklarına başlanması emrini vermiştir. Sultan bu toplantıda Antalya'nın önemini şu sözlerle vurgulamıştır: "Antalya düşman kâfirlerin saldırısına karşı sıkı bir korunmaya alınmış deniz kenarında bir şehirdi. Çok güvendiğimiz o şehir şimdi elimizden çıkmıştır. Eğer en kısa zamanda bu olayın üzerine gitmezsek, sahillerde bulunan diğer sakinler bu gevşekliğimizin ve zayıflığımızın haberini alınca isyana ve küstahlığa başlarlar. Bundan dolayı ülkenin temelinde sarsıntı ve çatlak meydana gelir. Devletin sağlığı bozulup hastalığı artar. Bu durumda işi telafi etmek ve orayı geri almak güçleşir" (İbn Bibi, 1996, s. 162) diyerek durumun önemine vurgu yapmıştır.

Otağ-ı Hümayun, Konya'nın Ruzbe ovasında kurulmuştur. Daha önce gönderilen ferman gereği devletin çeşitli bölgelerinden çok sayıda asker çağırılmıştır. Bütün ordu orada toplanınca Antalya'ya doğru harekete geçilmiştir (İbn Bibi, 1996, s. 163; Koca, 2016, s. 36).

Antalya Rumları, Türkiye Selçuklularının üzerlerine geldiklerini öğrenince korkuya kapılmışlar ve hemen Kıbrıs Frank Krallığı'ndan yardım istemişlerdir. Buradan kendilerine yardım olarak içi asker dolu birkaç gemi gelmiştir. Gelen bu yardım ile ümitlenen Antalya müdafileri şehri savunmak için hazırlıklar yapmaya başlamışlardır (İbn Bibi, 1996, s. 164; Koca, 2016, s. 36; Münecimbaşı, 2001, s. 47).

Selçuklu orduları Antalya önlerine gelir gelmez şehri denizden ve karadan kuşatmaya başlamışlardır. Kale müdafilerinin başlarını bile kaldıramadıkları müthiş bir ok yağmuru başlamış ve mancınıklarla desteklenen Selçuklu askerleri, geniş merdivenler vasıtasıyla surlara tırmanmışlar, burçlardaki en önemli direniş kırıp şehrin kapısını açmaya

muvaffak olmuşlardır. 1216 yılının Ramazan ayının birinci gününde başlayan kuşatma bir ay kadar sürmüş ve Ramazan'ın son Cuma günü şehrin fethiyle son bulmuştur. (İbn Bibi, 1996, s. 164; Koca, 2016, s. 37; Müneccimbaşı, 2001, s. 47). Bu büyük fetih sayesinde Karadeniz'den sonra Akdeniz ticareti güvenlik altına alınarak Kıbrıs Krallığı ile başlayan ticari ilişkiler geliştirilmiştir.

Sultan I. İzzeddin Keykâvus Sinop ve Antalya gibi iki önemli ticaret merkezini fethederek ve ticari anlaşmalar yaparak Türkiye Selçukluları Devleti'nin iktisadi olarak şahlanışında önemli bir rol oynamıştır. Babasının daha önce Venedik Devleti ile yapmış olduğu ticaret antlaşmasını aynı şartlarla yenilemiş, Kıbrıslılar ile de yeni ticaret antlaşmaları imzalamıştır. Devlet onun zamanında limanlar vasıtasıyla dünya ticaretine açılma fırsatı yakalamıştır.

Kısa sayılabilecek saltanatına göre çok büyük işler başarmış olan Sultan, 1218 yılında çıktığı Halep seferinde başarısızlığa uğrayınca âdeta yıkılmış, bu başarısızlık ve diğer sebepler onun verem hastalığına yakalanmasına sebep olmuş ve nihayet 1220 yılında bu hastalıktan dolayı vefat etmiştir.

B. I. Alâeddin Keykubad Dönemi Denizlerdeki Mücadeleler ve Fetihler (1220-1237)

I. Alâeddin Keykubad, ağabeyi I. İzzeddin Keykâvus'un ölümünün ardından devletin önde gelenleri tarafından tahta davet edilmiş ve Malatya civarında tutuklu bulunduğu Gezerpirt kalesinden gelerek tahta çıkmıştır. Onun saltanatı döneminde Türkiye Selçukluları Devleti en parlak günlerini yaşamakla birlikte, bu dönem devletin ciddi tehlikelere maruz kaldığı dönem olarak da görülür. Zira Moğol istilaları Anadolu'da etkisini göstermeye başlamış, zengin tacirler, âlimler, sanatkârlar ve pek çok halk kitlesi uçlardan merkeze doğru gelmeye başlamışlardır. I. Alâeddin Keykubad bir yandan şehirlerin surlarını tahkim ettirerek savunma tedbirleri almış, diğer taraftan da fütuhattan geri kalmamıştır.

1. Alaiye'nin fethi (1221)

Antalya sübaşılığı görevini yürüten ve bu sebeple çevresindeki araziye iyi bilen Mübârüziddin Ertokuş ve Emîr-i Âhur Esedüddin Ayaz gibi iki önemli komutan bir gün Sultan'ın huzuruna gelerek Akdeniz

sahilinde Rumların Kalanoros adını verdikleri bir yerin fethinin münasip olacağını belirtmişlerdir. Onlar, Kalanoros'un güzelliğinden, ikliminin yumuşaklığından, toprağının ne kadar verimli olduğundan uzun uzun bahsederek Sultan'ı burayı almaya teşvik etmişlerdir. Çok uzun zamandan beri kimselerin burayı alma girişiminde bulunmadığını belirterek Sultanın kendisi arzu ederse buranın rahatlıkla alınabileceğini söyleyerek onu ikna etmişlerdir (İbn Bibi, 1996, s.254; Müneccimbaşı, 2001, s. 60).

Sultan'ın fermanı ile memleketin her tarafından askerler Konya'ya toplanmaya başlamıştır. Alaiye'ye ulaşmak için Türkiye Selçuklularının kullandığı ana güzergâh genelde Konya'dan Bozkır'a, Baş Merdiven ile Sarıot yaylası ile Susam Beli geçidinden Başhan'a, Gelesandra yaylasından Pembeli köyü ve Narağacı köyü istikametine, buradan da Kırk Dönmeler olarak adlandırılan tarihi yol ile Alara-Kemer köprüsüne inmektedir. Kenan Bilici Türkiye Selçuklu ordusunun Alaiye'yi fetih için karadan bu yolu takip ettiği kanaatindedir (Bilici, 2000, s. 290). İsmail Hakkı Konyalı ise Anadolu'nun iç kısımlarını Konya üzerinden tarihî Alaiye limanına bağlayan yolun Akseki olduğunu ve bu yolun da kullanılmış olabileceğini belirtir (Konyalı, 1946, s. 144). Sefer hazırlıklar tamamlanınca harekete geçilmiş ve şehir mancınıklarla dövülerek kuşatma altına alınmıştır. Şehir sadece karadan değil, denizden de kuşatılmıştır. Bu durum Antalya'da yapılmış olan tersanenin faaliyete geçtiğini ve Türkiye Selçuklularının kısa bir süre içinde donanma inşa ettiklerini de göstermiştir. Kuşatmanın üzerinden iki ay geçmesine rağmen mevsimlerden kış olması kuşatmayı geciktirmiş, ordunun da direncinin kırılması neticesiyle sonuç alınamamıştır. Sultan, askerlerin direncini artırmak için ordudaki yoksul ve müşkül durumda olanlara 10 bin dirhem gümüş, yüz sığır, bin koyun dağıttırılmış ve kalenin alınması için genel bir hücum emrini vermiştir (İbn Bibi, 1996, s. 258; Müneccimbaşı, 2001, s. 60).

Sonuç olarak bu mukavemet gösteremeyeceğini anlayan Kyr Vart, aman verilmesi şartıyla kaleyi teslim etmeye hazır olduğunu Sultan'a iletmiştir. Sultan I. Alâeddin Keykubad kaleyi ele geçirmek için ve Kyr Vart'ın kızıyla evlenmek karşılığında, Akşehir beyliğinin ve birkaç tanınmış köyün menşurunu göndermek şartıyla antlaşmaya varılacağını bildirmiştir (1221). Sultan I. Alâeddin Keykubad büyük ve tantanalı bir merasimle kaleye girmiş, bu güzel beldeye kendi adına nispetle Alaiye adının verilmesini emretmiş ve yeniden imarı için mühendisler, usta ve

işçiler görevlendirmiştir (İbn Bibi, 1996, s. 262). I. Alâeddin Keykubad Alaiye'deki işlerini tamamladıktan sonra kışı geçirmek amacıyla Antalya'ya hareket ederken Alara kalesini görmüştür. Daha önce de anlatıldığı üzere buranın hâkimi Kır Vart'ın kardeşiydi. Sultan Alâeddin Keykubad kalenin kendisine teslim edilmesini istemiştir. Kalenin hâkimi de Sultan'a karşı koyamayacağını anladığından dolayı kaleyi teslim etmek zorunda kalmıştır.

2. Suğdak'ın (Kırım) fethi (1227)

Moğollar, Türkistan, İnan, Azerbaycan ve Kafkasya'yı takip ederek Kıpçak ilini de işgal etmişlerdir. 1223 senesi başlarında meydana gelen bu olay ile Kırım sahilinde önemli bir ticaret merkezi kabul edilen Suğdak, Moğolların kontrolü altına girmiş, var olan düzen bozularak yörenin zenginleri ile ticaretle uğraşan eşrafı Suğdak'ı terk ederek Türkiye Selçuklularına sığınmışlardır. Ayrıca bu dönemde Türkiye Selçuklularına tabi olan Trabzon Rumları bölgedeki karışık durumdan faydalanarak buraları hâkimiyetlerine almak için harekete geçmişlerdir. Bölgede faaliyet gösteren bazı tacirlerin de malları yağmalanmış ve bu tacirler durumu Alâeddin Keykubad'a bildirerek çözüm talebinde bulunmuşlardır. Sultan, tacirlerin zararlarını devlet hazinesinden karşılayarak bu ticaret yolunu güven altına alabilmek maksadıyla bir sefer tertiplemeye karar vermiştir (İbn Bibi, 1996, s. 316; Münecimbaşı, 2001, s. 66; Yücel, 1991, s. 38).

Sultan Alâeddin Keykubad, bu seferi yönetmesi için devlet yönetiminde önemli bir konumda olan cömertliği, kahramanlığı, maiyeti ve askerlerinin fazlalığıyla ünlenen Kastamonu Beyi Hüsâmeddin Çoban'ı görevlendirmiştir (İbn Bibi, 1996, s. 319). Bu amaçla bir donanma hazırlanmış ve Hüsâmeddin Çoban bu donanma ile 1227 yılı başında Suğdak limanına ulaşmıştır. Suğdak şehrinin ileri gelenleri bu seferden endişeye düşmüşler ve Emir Çoban'a bir sefir göndererek kendisinden seferden vazgeçmesini istemişlerdir. Diğer taraftan da bölgenin hâkimi olan Kıpçak melikine ve Rus melikine haber göndererek yardım talebinde bulunmuşlardır. Kıpçak meliki durumu öğrenir öğrenmez Kıpçak ve Rus askerlerinden oluşan 10 bin kişilik bir ordu hazırlamıştır. Emir Çoban'a gelince o, seferden vazgeçme teklifini reddetmiş ve askerlerini gemilerden indirmiştir (İbn Bibi, 1996, s. 325). Ertesi gün yapılan ve Hüsâmeddin Çoban'ın da bizzat katıldığı savaşta iki tarafta kesin bir netice alamamıştır.

Kıpçak ordusunun ileri gelen komutanlarının Türkiye Selçuklularının gücü karşısında sayıca az olmalarından dolayı dirençleri kırılmış ve perişan bir hâlde yenilgiyi kabul etmişlerdir (İbn Bibi, 1996, s. 327). Bölgede Rus Prenslüklerinden biri Suğdaklıların çağrısına uyarak yardım için gelmişse de Kıpçak ordusunun içinde bulunduğu harap durumu görerek savaştan vazgeçmiştir. Hüsâmeddin Çoban'a bir sefir göndererek kendilerine en uygun yolun Selçuklu hâkimiyetini tanımak olduğunu iletmişlerdir. Rus sefiri kürkleri, mücevherleri, ketenleri ve 20 bin dinardan oluşan bir hediye ile Emir Çoban'ın huzuruna varmıştır. Çoban, sefiri kabul etmiş ve Sultan'ın da müsaadesini alarak Rus melikinın tabiiilik teklifini kabul etmiştir (İbn Bibi, 1996, s. 333).

Kıpçak ordusunun yenildiğini ve Rus Prensinin de Selçuklu tabiiyetini kabul ettiğini duyan Suğdaklıların cesaretleri kırılmış ve şehrin önde gelenleri şehrin teslim edilmesini önermişlerdir. Fakat kale duvarlarının yüksekliğine ve istihkâmların sağlam olmasına güvenen ve pek fazla savaş tecrübesi yaşamamış olan halk bu teklifi reddetmiş ve savaş kararı almışlardır. Suğdak kalesinin önünde cereyan eden ilk savaşta şehrin müdafileri büyük bir kararlılıkla direnç göstermişlerdir. Savaşın ikinci gününe gelindiğinde Türkiye Selçukluları bir savaş hilesine başvurmuştur; ilk günkü gibi şehirden ayrılarak Selçuklu askerlerine saldıran Suğdaklıları, yenilmiş gibi yaparak yanıltmışlar ve kendilerini takip etmelerini sağlamışlardır. Suğdak ordusunun kaleden uzaklaştığına emin olduktan sonra da geri dönerek bütün Suğdak ordusunu imha etmişlerdir. Bu durum, şehir halkının bütün ümitlerini kırarak teslim olmaya mecbur bırakmıştır. Buna göre Suğdaklılar önemli miktarda vergi vererek tacirlerin zararlarını karşılayacaklar, rehin bulunduracaklar ve istenildiği zaman asker göndereceklerdi. Emir Çoban, Suğdak halkının bu teklifini kabul etmiş, hediye olarak hazırladıkları envaiçeşit mücevherden oluşan bir paketi de Sultan'a göndermiştir. Ayrıca şehirdeki yağmayı durdurmuş ve değerinin ödenmesi şartıyla ganimetlerin tekrar şehir halkına satılmasına müsaade etmiştir. Ayrıca şehirde bulunan bir kiliseyi camiye çevirmiş, şehirde bir muhafız birliği oluşturmuş ve suçluları affetmiştir. Bir süre burada kalındıktan sonra çok sayıda esirle ve ganimetle geri dönmüştür (İbn Bibi, 1996, s. 336; Münecimbaşı, 2001, s. 66).

Türkiye Selçuklularının Suğdak ve çevresindeki hâkimiyetinin ne kadar sürdüğü bilinmemektedir. Bunun, Moğolların bölgeye varış tarihi olan 1239 senesine kadar sürdüğü düşünülmektedir. Bu deniz aşırı sefer,

Sinop'un fethinin üzerinden yaklaşık olarak on iki yıl gibi kısa bir süre geçmesine rağmen burada oluşturulan Türk donanmasının böyle bir seferin altından kalkacak kudrete sahip olması oldukça önemli bir husustur (Turan, 2008, s. 359).

Selçuklu Türklerinin ilk deniz aşırı seferi olması açısından ayrı bir önem arz eden bu askerî harekât, sonuçları itibarıyla da çok önemlidir. Şüphesiz bu seferin başarıya ulaştırılmasında en önemli pay sahibi olan Emir Hüsâmeddin Çoban'dır. Emir Hüsâmeddin cesareti ve yeteneğiyle böylesine önemli bir görevi başarıyla ifa etmiş ve Karadeniz ticaret yolunu yeniden güvenlik altına almış, ticaretin emniyet içinde devamını sağlamıştır.

3. Trabzon seferi (1228)

Alâeddin Keykubad'ın Erzincan'ı alması ve Erzurum'a doğru hareketi ile meşgul olmasını önemli bir fırsat olarak gören Trabzon Rumları, Sinop ve Samsun limanlarına saldırıya geçmişlerdir. Ünye sınırlarına kadar olan Türkiye Selçuklularına ait sahilleri yağmalayarak limandaki gemilere baskınlar yapıp gemi tayfalarını esir almışlar ve gemileri de ele geçirmişlerdir. Alâeddin Keykubad Rumlardan böyle bir saldırı beklememiştir ve bu sebeple de geride az miktarda bir kuvvet bırakılması bunda etkili olmuştur (Turan, 2008, 360).

Sultan Alâeddin Keykubad, seferini tamamlayıp geri döndüğünde bu sahilleri Rumların elinden kurtarmış ve donanmayı Trabzon üzerine sevk etmiştir. Bunlara ek olarak bir kara ordusu yola çıkarılmıştır. Kısa süre içerisinde şehir karadan ve denizden kuşatılmış ve Surlar mancınıklarla dövülmüştür. Uzun mücadelelerin ardından Selçuklu askerleri surlar üzerine çıkmış ve şehri fethetmek an meselesi iken, aniden başlayan şiddetli yağmur Selçuklu ordusunun zaferine engel olmuş ve ordu geri dönmek zorunda kalmıştır (1228). Böylece Trabzon fethi gecikmiş, yaklaşık iki buçuk asrın ardından Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmiştir (Turan, 2008, s. 361).

II. Hristiyan Devletlerle Yapılan Ticaret Antlaşmaları ve Ticari İlişkiler

A. Kıbrıs Krallığı ile Yapılan Ticaret Antlaşmalar

Türkler ile denizaşırı Hristiyan ya da Batılı devletler ile ilk ticari antlaşmalar I. İzzeddin Keykâvus ve Kıbrıs Kralı Hugues arasında imzalanmıştır (Çavuşdere, 2009, s. 159). Bu antlaşmaların zeminini hazırlayan görüşmeler Kıbrıs Kral'ının 1214 yılında göndermiş olduğu mektup ile başlamış ve Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Eylül 1216 tarihli mektubu ile sona ermiştir. Toplamda beş mektup kaleme alınmıştır. Bunlardan ilk dördü Kıbrıs Kral'ına sonuncusu ise Sultan I. İzzeddin Keykâvus'a ait olup hepsi Grekçe kaleme alınmıştır (Turan, 1988, s. 139).

I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Hristiyan devletlerle özellikle denizaşırı devletlerle ticaret antlaşmaları yapılmaya başlanmıştır. Türkiye Selçukluları bu sayede Antalya'yı alarak Akdeniz'e çıkış kapısı elde etmişlerdir. 1192'den sonra Kıbrıs'a yerleşmiş olan Haçlılar, Anadolu sahillerinde bulunan Türk tacirler ile sıkı bir ticari faaliyet yürütmüşlerdir. Hristiyanların buralardan özellikle gıda maddeleri temin etmesi ve Türkiye Selçuklularının da siyasi yönden çıkabilecek anlaşmazlıkların ticari faaliyetlere zarar vermesini önlemek amacıyla iki taraf da antlaşma yapma gereği duymuşlardır. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus ta "dostluk" antlaşmasının iki tarafında özel sefirlerle gönderdikleri mektuplarla olmasıdır. Bu mektuplarda alınan kararlara bakıldığı zaman ticari antlaşmalar şöyle düzenlenmiştir:

1. İki tarafta bulunan tacirler ve gemicilerin birbirlerinin ülkesine giriş ve çıkışları serbest olacak.

2. Selçuklu ve Kıbrıs halkından olanlar ticaretlerinde sadece o ülkede geçerli olan gümrük vergisini ödeyeceklerdir. O yıllara bakıldığı zaman bu vergi oranı %2-3 civarındadır.

3. Kıbrıs Krallığı'na bağı olan kara veya denizlerde korsanlar tarafından ele geçirmiş olan mallar ve gemiler Kıbrıs'a verilecek ve korsanlar da yakalanarak iade edilecek. Aynı durum Türkiye Selçuklu Devleti için de geçerli olacak.

4. Bu iki devlete ait sahillerde fırtınaya tutulan ya da kazaya uğrayan gemiler olursa bunlar yağma edilmeyecekler. Ayrıca bu gemilerde bulunan insanlar ve mallar da koruma altına alınarak geri verilecek.

Akgün, A. (2020, Ekim). Türkiye Selçukluları zamanında denizcilik faaliyetleri ve deniz ticari antlaşmaları. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 135-159.

5. İki tarafın halkından olan tüccarlardan biri eğer karşı tarafta ölürse bunların malları alınmayarak vârislerine olduğu gibi teslim edilecek.

6. Yapılan bu antlaşmalar üç yıl süreyle geçerli olacak. Alınan bu kararlara istemeleri durumunda Kıbrıs Kralı'nın vasıtasıyla Antakya Prensi, Ermeni Krallığı veya başka bir hükümdar da katılabilecektir (Turan, 1988, s. 109).

Karşılıklı mutabık kalma esasına dayanan bu antlaşma ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü üçüncü devletlere de açık tutulması dönemi için bir ilk olma özelliği de taşımaktadır. Bu durum Türkiye Selçuklu Devleti açısından diğer Hristiyan devletlerle olası bir ticari antlaşma için de emsal teşkil edecektir (Turan, Ş, 1990, s. 118; Cahen, 1994, s. 134).

B. 8 Mart 1120 Tarihli Türkiye Selçuklu-Venedik Barış ve Dostluk Antlaşması

Venediklilerin, Selçuklu ülkesinde ticaret yapma serbestliği I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde devam etmiş ve İzzeddin Keykâvus döneminde de bu serbestlik ikinci bir fermanla yenilenmiştir (Turan, 1998, s. 144). Alâeddin Keykubad yapmış olduğu bir antlaşma ile Venedik Cumhuriyeti ile ticari ilişkileri resmî olarak başlatmış olup yapılacak olan ticaretin kural ve koşullarını saptamıştır.

Jacobus Teopulo, Venedik Cumhuriyeti adına müzakereleri yürütmüş ve anlaşmayı imzalamıştır. Jacobus Teopulo, İstanbul'da uzun süre podesta'lık (vali, sefir) görevinde bulunmuştur (Nicol, 2000, s. 815). Sipehsalar Şemseddin Emirü'l-Gazi ise kendi adına görüşmeler yapması için Alâeddin Keykubad tarafından yüksek rütbeli olmasından dolayı görevlendirmiştir. Anlaşma hükümleri bu iki sefir arasında tartışılıp karara bağlanmıştır. Anlaşma iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümde Türkiye Selçukluları tarafından Venediklilere tanınan serbestlik ve haklar yer almıştır. Anlaşmanın ikinci bölümü Venedik Cumhuriyeti'nin Selçuklu tebaasına uygulayacağı hükümlerin yer aldığı metinden oluşmuştur. 8 Mart 1220 tarihinde imzalanan bu anlaşmanın maddelerine bakıldığı zaman "bütün Selçuklu tebaası", Selçuklu Sultanının hâkim olduğu ülkeler" gibi tabirler yer almış olsa da anlaşma büyük ölçüde Antalya'ya gelen ticari gemiler ve burada bulunan Latin tacirlerle alakalı olduğu anlaşılmaktadır.

Antlaşma iki yıl geçerli olacak şekilde imzalanmıştır. Anlaşmanın süresi bittikçe neredeyse otomatik olarak yenilenmiştir. 1220 antlaşması ile Venediklilere mallarının değerine göre %2 gümrük vergisi uygulanmıştır. Tahılda, değerli madenler, değerli taşlar ve inci gibi kıymetli ürünlerde tam serbestlik tanınmıştır. Kişilerin deniz kazası gibi durumlar yaşandığı zaman bile malları güvence altına alınmıştır. Venediklilere öteki Latinlere göre daha ayrıcalıklı bir statü hakkı tanınmıştır. Venedikliler ile Türkiye Selçukluları arasında cinayet haricinde bir anlaşmazlık olursa davalara Venediklilerin seçeceği yargıçların bakması kabul edilmiştir (Turan, 1988, s. 121). Bu antlaşma Venediklilerin Antalya ve İskenderiye de normal boyutlarda gerçekleştirilen deniz ticaretinin hatırı sayılır bir büyüklüğe ulaştığını da ortaya koymaktadır (Cahen, 2001, s. 132).

8 Mart 1220 tarihli bu antlaşma Selçuklu Devleti ile Venedik Cumhuriyeti'nin birbirilerine önceki dönemlere oranla daha fazla yaklaşmalarının somut bir belgesi niteliğindedir. Ancak antlaşma karşılıklı esasa dayanan hükümler içermiş olsa da uygulama noktasında Venedik lehine olduğu gözden kaçmamaktadır. Gümrük vergisi oranındaki eşitsizlikler (Heyd, 2000, 462; Cahen, 2001, s. 137), Venedikli tacirlerin bazı mallar için gümrük vergilerinden muaf tutulması, (Heyd, 2000, s. 468; Delilbaşı, 1983, s. 95) sadece Venediklilere tanınmış olan özel yargılanma hakkı (Turan Ş, 1990, s. 123; Heyd, 2000, s. 334; Turan, 1988, s. 131) ve batan Venedik gemilerine dair hükümler (Turan, 1988, s. 126) antlaşmanın önemli ölçüde Venedik lehine işlediğinin göstergesidir.

1220 tarihli antlaşmadaki "Latinler" deyiminin Pisalı ve Cenevizlilerden hariç Provençelileri de kapsadığını kabul edilebiliriz. Zira 1236 yılında Montpellier, Marsilya ve diğer Provence şehirlerinin Kıbrıs Kralından aldıkları ayrıcalık beratında bu şehirlerin tacirlerinin Konya Selçuklu Sultanlığından almış oldukları ipek ile birlikte ipekli kumaşlarında adı geçmektedir (Heyd, 2000, s. 406; Turan, 1988, s. 117; Cahen, 1979, s. 169).

1220 tarihli bu antlaşmasının süresi iki yıldır. Antlaşmanın süresi bittikten sonra yeni bir antlaşmanın yapılıp yapılmadığı da bilinmemektedir. İtalyan kaynaklarında yazdığına göre 1228 yılında Venedik Hükümeti, Sultan Alâeddin Keykubad'a Filippo Giuliano adlı bir sefir gönderir. Fakat bunun yeni bir antlaşma yapılmak için gönderilip gönderilmediği sonucuna ulaşmak güçtür (Turan, 1988, s. 136). Ancak

Venedik 1220'den sonra yeni herhangi bir antlaşma yapmadan Selçuklu ülkesinde ticaretini siyasal gücünün sona erişine kadar sürdürdüğü ortadadır.

C. Akdeniz'de Türk-İtalyan Mücadeleleri ve Ticari Faaliyetler

Uluslararası ticaret, Türkiye Selçukluları devrinde sırf doğu-batı yönünde değil, aynı zamanda kuzey-güney yönünde de oldukça gelişmiştir. Karadeniz'de Sinop ve Samsun'un fethedilmesinin ardından Akdeniz'de de Antalya ve Alanya'nın alınması ve bu önemli ticaret merkezlerinin transit ticaret yol ağına entegre edilmesi de bunda önemli bir etken olmuştur. Türkiye'nin güney sahil limanlarına uğrayan Mısırlı tüccarlar, Antalya ve Alanya'dan hareketle Konya-Ankara-Sinop üzerinden Karadeniz'e ulaşmışlardır. Mısır'ın ihtiyaç duyduğu ürünlerin çoğu bu yol vasıtasıyla Antalya ve Alanya'ya getirilmiş ve bu limanlardan da Cenevizli tacirler tarafından Mısır'a getirilmiştir (Cahen, 2001, s. 132; Uzunçarşılı, 1988; Heyd, 2000, s. 612).

Antalya ve Alanya, Türkiye Selçuklularının Akdeniz sahillerinde sahip oldukları önemli ticaret merkezleridir. Alanya, Türkiye Selçuklularının en büyük gemi yapım merkezi olmuştur. Aynı zamanda Alanya Selçuklu sultanlarının kışlık başkentleri vazifesini de görmüştür. Bu işlevlerinden ötürü Alanya süratle gelişmiş ve buna paralel olarak da Türkleşmiştir. Öyle ki 1333'te buraya gelen İbn Battuta, şehirde çoğunlukla Türklerin yerleşmiş olduğunu, İskenderiye, Kahire ve Suriye tacirlerinin bu şehre gelip alışveriş yaptıklarını ve bu bölgenin kerestesi bol olduğu için buradan yüklenen balyaların İskenderiye, Dimyat ve diğer Mısır limanlarına gönderildiklerini yazmıştır (İbn Battuta, 2004, s. 403). Floransalı bir tacir olan Francesco Balducci Pegolotti eserinde buradaki ticari etkinlikten dolayı Alanya'da kullanılan ölçüler ile İtalyan ölçülerini karşılaştırmalı olarak gösteren bir çizelge oluşturmuştur. Alanya'nın ekonomik hayattaki yerinin sınırlı olması, Selçuklu merkezî otoritesinin zamanla zayıflaması Alanya'nın XIV. yüzyıl ortalarında önemini yitirmesine neden olmuştur. Şehrin dar bir kıyı şeridi üzerinde kurulmuş olması, düzenli ve güvenilir bir karayolu ile iç kısımlara bağlanamamış olması geniş bir art bölgesinden de yoksun kalmasına neden olmuştur. Bu yüzden de ekonomik etkinliği sadece Mısır ve Suriye'ye gönderilen sedir çamlarının bir kısmının buradan gemilere yükletilmesinden ibaret kalmıştır (İbn Battuta, 2004, s. 403). Alanya'ya göre Antalya, Mısır

aracılığıyla gelen Hindistan, Mısır ve Yemen eşyasına depo görevi üstlenmesi ve bir kısım Anadolu mallarının buradan ihraç edilmesinden dolayı önemli bir liman hüviyetini kazanmıştır. Bunda önemli olan faktörlerden biri de şehirde Türkler ile birlikte Rum, Yahudi ve Hristiyan tacirlerin de olmasıdır. Ayrıca etrafı tamamen surlarla çevrilmiş olan kendilerine ait yerleşimlerinin bulunması da bir diğer önemli faktördür. 1333 yılında şehre gelen Seyyah İbn Battuta, kentin nüfus yapısı hakkında detaylı bilgilerde sunmaktadır.

1400'lerde yazılmış bir Köln seyahatnamesinde de Antalya'nın nüfus yapısı ile ilgili olarak İbn Battuta'yı doğrulayan şu bilgiler yer almaktadır; "Antalya güzel bir şehir. Duvarlarla ve hendeklerle üç kısma ayrılmış, sanki üç ayrı şehirden oluşuyormuş gibi. Şehrin bir bölümünde Hristiyanlar oturuyorlar, onlar pazar gününü, diğer bir bölümde oturan Yahudiler cumartesiye ve üçüncü bölümde oturan Türkler ise Cuma gününü tatil sayıyorlar. Şehirde çok sayıda Hristiyan tüccar var (Buch, 1982, s. 509).

1. Akdeniz ticari faaliyetlerinde İtalyan, Venedik ve Cenevizlilerin rolü

Alanya ve Antalya'nın özellikle Mısır ile ticareti her zaman çok canlı olmuştur. Bunda birtakım etkenler ön plana çıkmaktadır; halkın aynı dinden oluşu, Mısır yönetimindeki kadronun aynı ırktan olması ve siyasi ilişkilerin de iyi olmasını saymak mümkündür. Moğollara ve Osmanlılara karşı durmadan savaşmak zorunda kalan Türkmen beyleri, Mısır gibi kuvvetli ve stratejik açıdan oldukça önemli bir müttefike yanaşmak zorunluluğunu duymuşlardır. Mısır sultanlarına gelince onlar, Türkiye'de etkinliklerini sürekli artırmış ve askerî girişimler için ihtiyaç duyulan maddeleri oradan getirmek konusunda bütün kolaylıklara sahip olmalarından dolayı iki kat bir sevinç yaşamışlardır. Alaiye ve Antalya limanları aracılığıyla onlara ordularının kurulması için Hristiyan ve Türk esirler, inşaatları için de kereste ve zift temini gibi imkânlar sağlanmıştır (Heyd, 2000, s. 612; İncalcık, 1986, s. 52). Mısır'da bu ürünlerin piyasası yaygınlaşınca, halıcılık ve tahtacılık Türkiye'nin güney ve batı kısımlarında yaşayan göçebeler arasında uzmanlık hâline gelmiştir. Bu duruma bağlı olarak halılar, kereste ve meşe mazısı gibi orman ürünleri ülkenin Finike, Balat, Antalya, Alaiye ve Ayasuluğ limanlarından ihraç edilen temel maddeler olmuştur (İncalcık, 2000, s. 233). Türkiye ile Mısır

arasında ticari ilişkilerin oldukça artması, Venedikli Marino Sanudo Torsello'ya (XIV. yüzyılın önemli ve etkili bir Haçlı propagandacısı) Mısır Sultanı'nın yanı sıra Türkiye Türklerini de düşman sayma fikrini benimsetmiştir (Angeliki, 2003, s. 183). Nitekim Türkiye bu dönemde bölgede sebze ve meyve ihraç eden en büyük ülke konumundadır. Türkiye ile Mısır arasındaki bu ticaret Alanya ve Antalya'ya gittikçe artan bir refah sağlamış ve Türkler bu ticaretin karşılığında Mısır'dan keten, şeker, baharat vb. ürünleri elde etmişlerdir (Heyd, 2000, s.612; Delilbaşı, 1983, s.487).

Akdeniz'deki ticaretin bu denli canlı olmasında en faal aktörler hiç kuşkusuz İtalyanlar olmuştur. İtalyanlar Haçlı Seferlerinden sonra Akdeniz'deki ticareti yavaş yavaş ele geçirmeye başlamışlardır. Üstün gemi yapım teknikleri sayesinde ve Levant'ta kurmuş oldukları ticaret kolonileri ile piyasada adeta rakipsiz bir devlet hâline gelmişlerdir. Hristiyan ve Müslüman devletlerle yapmış oldukları ticaret antlaşmalarıyla ticari imtiyazlar elde etmişler ve bu sayede bu üstünlüklerini pekiştirmişlerdir. Aynı zamanda Moğollar ile Memlûkler arasında yaşanan çatışmalar da İtalyanların nüfuzunun bu bölgede artmasına sebep olmuştur. İtalyanların bu nüfuz artışı Antalya ve Alanya gibi İtalyanların kontrolünde olmayan limanlarda yapılan ticareti de tehlikeye düşürmüştür. İbn Said 1260'lı yıllarda Selçuklu ülkesine uğramıştır. Burada hâlâ Muğla limanlarından Mısır'a kereste ihracatının yapıldığından bahseder (El-Mağribi, 1958, s. 117). Fakat ilerleyen yıllarda Moğolların Türkiye Selçuklularını sert uygulamalara maruz bırakması ile Selçuklu Türkiye'sinde ticaret artık el değiştirmiştir. Burada ticaretin kontrolü Türk tacirlerden çok Ceneviz ve Venedik gibi Latin kökenli tüccarların eline geçmiştir (Cahen, 2003, s.62). Beylikler döneminde bu bölgede güvenliğin yeniden sağlanmasıyla Antalya eski ticaret hacmini yeniden kazanmaya başlamıştır. Burada eskiden yapılan büyük bir ticaretin artık söz konusu olmaktan çıkmış ve sadece İtalyan şehir devletlerinin yürütmekte olduğu bölgeler arası bir deniz ticareti gündemdeki yerini almıştır (Cahen, 2003, s. 315).

Antalya ve Alanya'ya gelen Türkiye'ye ait ürünlerinin XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başta Mısır ve Kıbrıs olmak üzere Doğu ve Batı memleketlerine ihraç edilmesinde bilhassa Cenevizli ve Venedikli tacirler söz sahibi olmaya başlamışlardır. Hatta daha 1156 gibi erken bir

tarihte Antalya ile ticaret yapmaya başlayan Cenovalı tacirler 1191-1192 yıllarına geldiğinde şehre yerleşmeye başlamışlardır.

İtalyanlar XIII. yüzyılın sonlarına geldiğinde tamamıyla Türkiye ile Mısır arasında yapılan ticareti kontrol etmeye başlamışlardır. Nitekim Cenovalı kaptan Benedetto Zaccaria 1289 yılında, Kefe konsolosu olan Paolino Doria ile birlikte Alaiye yakınlarında bulunan biber, şeker ve keten yüklü Mısırlılara ait olan bir gemiyi ele geçirmiştir (Heyd, 2000, s. 466; Holt, 1999, s. 243). Aynı dönemlerde Floransalı tacirler de Antalya'ya sık sık uğrayarak buradaki ticaretten pay sahibi olmanın yollarını aramışlardır. Nitekim Pegolotti, Kıbrıs'a gelmeden önce bir Pisa gemisiyle Antalya'ya giden Floransalı Bardi'ye gümrük vergisinde büyük bir indirim yapıldığından bahsetmektedir (Cahen, 2003, s. 315).

2. Akdeniz ticaretinde ihraç edilen mal ve ürünler

Antalya kendi ürettiği ürünlerinin birçoğunu ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinden meşe mazısı, kitre zamkı, balmumu, şap ve kumaş temini yaparak ihraç etmiştir. Karadeniz'in kuzeyinden gelen kölelerin Doğu ve Batı memleketlerine ihracatının da yine Antalya üzerinden yapılması ile önemli bir ticaret merkezi konumuna gelmiştir (Uzunçarşılı, 1988, s. 253). Floransalı bir tacir olan Pegolotti'nin aktardıklarına göre bilhassa Cenovalı tacirler tarafından Antalya'dan yılda 12,000 Cenova kantarı şap üretimin yapılmıştır. Bunun 4,000 Cenova kantarı Kütahya'daki şap madenlerinden temin edilmiş ve Antalya'dan ihraç edilmiştir. Kütahya şapının Antalya'ya varması da yaklaşık olarak ön dört gün sürmüştür. Kıbrıs Kralı Henri'nin 1236 tarihli Marsilyalı tacirler için çıkartmış olduğu imtiyaz beratında da Antalya'dan Kıbrıs adasına ve oradan da Batı'ya ihraç edilen ürünler arasında şap da yer almıştır (Turan, 1964, s. 217).

İtalyanların Alanya ve Antalya'dan Doğu ve Batı'da çeşitli memleketlere ihraç emiş oldukları emtia arasında Karadeniz'in kuzeyinden getirilen köleler de önemli bir yer tutmuştur. Türkiye'de sadece Karadeniz'de değil Antalya ve Alanya'da da zengin köle pazarları olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin 1313 yılında Rodoslu bir tacir Antalya'dan kadın bir köle satın almış ve Rodos'a götürerek orada azat etmiştir (Fleet, 1999, s. 64). Yine Akdeniz bölgesinde yer alan Fethiye'de bu dönemde köle ticaretinin önemli bir merkezi konumundadır. Fleet'in aktardığına göre Kandiyeli iki tacir 1300 yılında Fethiye'ye kumaş getirip

satmış ve kumaştan kazanacakları para ile üç kadın köle satın alarak Girit'e götürmeyi planlayarak aralarında anlaşma yapmışlardır (Fleet, 1999, s. 64).

Cenovalı ve Venedikli tacirlerin uğraş vermiş oldukları bir ticaret sahası da Antalya'dan balmumu ihracı yapmak olmuştur. Floransalı tacir Pegolotti, Antalya'dan ihraç edilen balmumunun "*peso sotille*" denilen hafif bir ağırlık ölçüsü birimi ile işlem gördüğünden bahsetmiştir (Pegolotti, 1936, s. 57). XIV. yüzyılın ilk yarısında Antalya yine arpa ve buğday gibi hububat ürünlerinde de bir pazar ve ihraç limanı vazifesi görmüştür. Cenovalı tacirler bu ürünlerin Batı'ya ihracında yine oldukça etkin rol oynamışlardır (Fleet, 1999, s. 64). Pegolotti'nin kaydettiğine göre Antalya'da buğday ticaretinde gümrük vergisinden ayrı olarak daha başka bazı vergilerde alınmıştır. Latinlere özellikle buğday ihracında *moggio* (mudd) başına 6 asper tutarında bir vergi belirlenmiştir (Pegolotti, 1936, s. 58). Diğer vergilerin başında da simsarlık vergisi tutarında bir *assagio* vergisi ödediklerinden bahsetmektedir (Pegolotti, 1936, s. 58).

Bu dönemde Antalya'da maden ticareti de oldukça yaygınlaşmıştır. Demir, kalay, bakır ve gümüş gibi madenler yine İtalyan tacirler tarafından Antalya'dan Batı ülkelerine ihraç edilmiştir. Türkiye'de elde edilen gümüşlerin Batı'ya ihracatı Ayasuluğ ve Antalya gibi önemli ticaret merkezlerinden yapılmıştır. Örneğin Pegolotti, Antalya'da ticareti yapılan gümüşün Kıbrıs markası (ölçü) ile işlem gördüğünü ve 1 Kıbrıs markası gümüşün de 30 peso ettiğini yazmaktadır. Pegolotti, Antalya'da ticareti yapılan bakırın buraya nereden geldiğini açıkça belirtmemesine rağmen bu ürünün ithal bir ürün olmayıp, Türkiye'deki bakır madenlerinden elde edilerek buraya getirildiği anlaşılıyor. Söz konusu bakır madenleri ise sadece Kastamonu, Sinop, Samsun ve Osmancık'ta yer almaktadır.

Alanya ve Antalya'nın bu dönemde hem ithal hem de ihraç mallarının en önemlisini kumaş oluşturmaktaydı. Bu ürünler ihraç işlerini daha çok İtalyan tacirler üstlenmiştir. İhraç edilen kumaşların başında da ipek gelmiştir. Bu ürün İtalyanlar tarafından İstanbul'a, İskenderiye'ye ve Batı'nın diğer önemli kentlerine götürülmüştür. Pegolotti, Antalya'dan ihraç edilen pamuk ve ketenin Stadera denilen bir İtalyan ağırlık ölçüsü birimiyle işlem gördüğünü (Pegolotti, 1936, s. 59), İstanbul ve Pera'ya (Galata) getirilen yünlerin de Antalya ve Alanya menşeli olduğunu kaydetmiştir. Bu dönemde Antalya pazarlarında çok çeşitli Batı tipi

kumaşlar da kendilerine yer bulmuştur. Nitekim daha XIV. yüzyılın başlarında Gabriel de Pinu adlı bir tacirin Antalya'ya Chalon türü kumaşlar getirdiği kaydedilmektedir (Fleet, 1999, s. 102).

Antalya'nın Batı'dan ihraç ettiği bir diğer ürün sabun olmuştur. Pegolotti sabunun Antalya'da rotolo adı verilen bir ağırlık ölçüsü birimi ile işlem gördüğünü yazmaktadır. Hatta bir diğer İtalyan müellif olan Zibaldone da Canal da Pegolotti'nin verdiği bu bilgiyi teyit etmektedir (De Canal, 1994, s. 121).

Antalya'da gümrük vergi oranları Latin tacirler için onların hangi cumhuriyetin uyrukları olduklarına göre farklılık göstermiştir. Örneğin Floransalı Bardiler kumpanyası Pegolotti zamanında Antalya limanına gitmek için %2 vergi vermek ve çıkış için de hiçbir vergi vermemek imtiyazını elde etmişlerdir. Kıbrıslı tacirler ise sıрма iplikler ve seyyar satıcılar için %2 giriş ve çıkış vergisi ödemişlerdir. Bunlara ek olarak %2 oranında simsariye vergisi ödemek zorunda kalmışlardır. Menteşe Beyliği sınırları içerisinde Latin tacirlere %2 ithalat ve %2 ihracat olacak şekilde uygulanan gümrük tarifesinin Antalya'da da geçerli olduğu kaydedilmiştir (De Canal, 1994, s. 122).

Sonuç

Münasebette buldukları ve mücadele ettikleri devletlere nispetle daha geç zamanlarda denizlerle tanışan ve ondan istifade etmeye başlayan Türkler, çok kısa sayılabilecek bir süre içinde bu yeni sahaya da intibak etmişler ve kendilerini kabul ettirerek başarılı olmuşlardır. Bilinen ilk büyük Türk denizcisi unvanına sahip olan Çaka Bey, İzmir'i ele geçirmiş ve burada kurduğu donanma ile Bizans Devleti'ne karşı başarılı deniz savaşları yapmış, kendisine hedef olarak Bizans tahtını seçmiş ve hatta imparator unvanını almak maksadıyla Bizans tahtı için hazırlıklar yapmaya başlamıştır. Fakat onun kayınpederi ve müttefiki I. Kılıç Arslan tarafından öldürölmesi Türk denizcilik tarihi için talihsiz bir hadise olmuştur.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde denizcilik faaliyetleri Ebu'l-Kâsım ile başlar. O, Bizans'a karşı bir tersane inşa ettirerek denizden de mücadele etmeyi denemiştir. Genel olarak bakıldığında Türkiye Selçuklu Devleti bir kara devleti hüviyetindedir. Türkiye Selçukluları denizleri, daha önce fethettikleri denize kıyısı olan şehirleri korumak için ya da yeni şehirler

Akgün, A. (2020, Ekim). Türkiye Selçukluları zamanında denizcilik faaliyetleri ve deniz ticari antlaşmaları. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 135-159.

fethetmek maksadıyla kullanmışlardır. Alâeddin Keykubad zamanında deniz aşırı bir sefer neticesinde fethedilen Suğdak şehrini hariç tutarsak, Türkiye Selçuklularının denizcilik faaliyetleri sınırlı ölçüler içinde kalmıştır. Türkiye Selçukluları denizleri, askerî bir saha olmaktan ziyade ticari bir kaynak olarak görmüşler, hatta dış politikalarını buna göre organize etmişlerdir. Fetihlere dikkat edildiği zaman başlıca amacın limanlara ulaşmak olduğu görülür. Ayrıca onlar, deniz aşırı ülkelerle yapılan ticarete özel bir önem vermişler ve bunu ikili antlaşmalarla garanti altına almışlardır.

Akgün, A. (2020, Ekim). Türkiye Selçukluları zamanında denizcilik faaliyetleri ve deniz ticari antlaşmaları. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 135-159.

Kaynakça

- Anna Komnena (1996). *Alexiad* (Çev. B. Umar). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Bilici, K. (2004). Alanya'nın fethi meselesi: Bir tespit. F. N. Koçak (Ed.) içinde, *Yedinci Tarih ve Kültür Semineri*. Alanya: Alanya Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları.
- Buch, W. (1982). 14-15. yüzyıllarda Kudüs'e giden Alman hacıların Türkiye izlenimleri (Çev. Y. Baypınar). *Bellekten*, XLVI, (183), 509-533.
- Cahen, C. (1979). *Osmanlılardan önce Anadolu'da Türkler* (Çev. Y. Moran). İstanbul: E Yayınları.
- Cahen, C. (2001). 13. yüzyılın başında Anadolu'da ticaret (Çev. A. Derman). *Cogito Dergisi*, (29), 132-143. İstanbul: YKY.
- Çavuşdere, S. (2009). Selçuklular döneminde Akdeniz ticareti, Türkler ve İtalyanlar. *Tarih Okulu*, (4), 53-75.
- Da Canal, Z. (1994). *Merchant culture in fourteenth century Venice* (Trans. J. E. Dotson). New York.
- Daş, M. (2009). Türklerin Bizans ve Venedik ile denizlerdeki ilişki ve mücadeleleri. İ. Bostan ve S. Özbaran (Ed.) içinde, *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi 1*. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.
- De Clari, R. (1994). *İstanbul'un zaptı* (Çev. B. Akyavaş). Ankara: TTK.
- Delilbaşı, M. (1983). Ortaçağda Türk hükümdarları tarafından batılılara ahidnâmelerle verilen imtiyazları genel bir bakış. *Bellekten*, XLVII (185), 95-103.
- Erdem, İ. (2003). Türkiye Selçuklu-İlhanlı iktisadi, ticari ilişkileri ve sonuçları. *AÜDTCFD*, XXI (33), 49-67.
- Fleet, K. (1999). *European and Islamic trade in the early Ottoman State, the merchants of Genoa and Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heyd, W. (2000). *Yakın Doğu ticaret tarihi* (Çev. E. Z. Karal). Ankara: TTK.
- Holt, P. M. (1999). *Haçlılar çağı / 11. yüzyıldan 1517'ye Yakındoğu* (Çev. Ö. Arıkan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Akgün, A. (2020, Ekim). Türkiye Selçukluları zamanında denizcilik faaliyetleri ve deniz ticari antlaşmaları. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 135-159.

- İbn Battuta. (2004). *Seyahatname-I* (Çev. A. S. Aykut). İstanbul: YKY.
- İbn Bibi. (1996). *el-Evamirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l- Alâ'iyye* (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: TTK.
- İbn Said. (1958). *el-Mağribi, Kitab Bast el-Arz fi't-Tu'l-ve'l-Arz* (Neşr. H. F. Hynes). Tatvan.
- İnalcık, H. (2000). Osmanlı Devletinin doğuşu meselesi (Çev. M. Öz). O. Özel ve M. Öz (Derl.) içinde, *Söğüt'ten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Düşünceler* (s. 225-240). Ankara: İmge Kitabevi.
- İnalcık, H. (1985). *The rise of the Turcoman maritime principalities in Anatoliai Byzantium, and Crusades*. Amsterdam.
- İnalcık, H. (1986). *The Yürüks: Their origins, expansion and economic rol*. Londra.
- Koca, S. (1997). *Sultan I. İzzeddin Keykâvüs*. Ankara.
- Koca, S. (2003). *Türkiye Selçukluları tarihi*. Ankara.
- Konyalı, İ. H. (1946). *Alanya: Alaiye*. İstanbul: Ayaydın Basımevi.
- Laiou, A. ve Keçiş, M. (2003). Marino Sanudo Torsello Bizans ve Türkler: Türklere karşı ittifakın perde arkası 1332-1334 (Çev. M. Keçiş). *AÜDTCFD*, 22, (34) 183-205.
- Lloyd, S. ve Rice, D.S. (1958). *Alanya (Alâ'yya)*. Ankara: British Institute of Archaeology.
- Merçil, E. (2009). Selçuklular döneminde Türk denizcilik faaliyetleri. İ. Bostan ve S. Özbaran (Ed.) içinde, *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi I*. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, (2001). *Câmiu'd-düvel* (Çev. A. Öngül). İzmir: Akademi Kitabevi.
- Nicol, D. M. (2000). *Bizans ve Venedik, diplomatik ve kültürel ilişkiler üzerine* (Çev. G. Ç. Güven). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Nicol, D. M. (1990). *Bizans'ın son yüzyılları*. İstanbul.
- Pegolotti, F. B. (1936). La pratica della mercatura (Ticaret uygulama). In A. Evans (Ed.), *The Mediaeval Academy of America*. Cambridge.

Akgün, A. (2020, Ekim). Türkiye Selçukluları zamanında denizcilik faaliyetleri ve deniz ticari antlaşmaları. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 135-159.

- Tezel, H. (1973). *Anadolu Türklerinin denizcilik tarihi*. İstanbul: Deniz Matbaası.
- Turan, O. (1988). *Anadolu Selçukluları hakkında resmi vesikalar*. Ankara: TTK.
- Turan, O. (1964). Ortaçağlarda Türkiye-Kıbrıs münasebetleri. *Bellekten*, 28 (110), 209-224.
- Turan, O. (1998). *Selçuklular zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Turan, Ş. (1990). *Türkiye-İtalya ilişkileri I. Selçuklulardan Bizans'ın sona erişine*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu devletleri*. Ankara: TTK.
- Yücel, Y. (1991). *Anadolu beylikleri hakkında araştırmalar-1*. Ankara: TTK.

